

КАФЕДРА ІСТОРІЇ УКРАЇНИ
УЖГОРОДСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
УЖГОРОДСЬКИЙ МІСЬКИЙ ВІДДІЛ ОСВІТИ
УЖГОРОДСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ЛЦЕЙ-ІНТЕРНАТ

УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Науково-методичний збірник
матеріалів конференції
(Ужгород, 19 грудня 1997 р.)

Ужгород
1998

ББК 63.3(4УКР)622

УДК 9(С2)27

У-45

Українські землі в роки Другої світової війни: Науково-методичний збірник матеріалів конференції (Ужгород, 19 грудня 1997 р.) / Упорядк. В. Мельника і Р. Офіцинського. – Ужгород: Патент, 1998. – 208 с.

До пропонованого вчителям і учням, викладачам і студентам методичного посібника ввійшли доповіді та повідомлення, виголошені 19 грудня 1997 р. на науковій конференції, проведеній спільно з кафедрою історії України Ужгородського державного університету в Ужгородському політехнічному ліцеї-інтернаті.

Автори цього видання – досвідчені науковці, учителі, а також учні-ліцеїсти і студенти, що в процесі навчання активно залучаються до пошуково-дослідницької праці.

Оприлюднені матеріали стануть у пригоді при підготовці уроків, лекційних і семінарських занять, при написанні рефератів, курсових і дипломних робіт.

Упорядники: кандидат історичних наук, доцент **Василь МЕЛЬНИК**;
кандидат історичних наук, викладач **Роман ОФЦИНСЬКИЙ**

Редакційна колегія: **Марія Гаврилешко**; доктор історичних наук **Омелян Довганич**; доктор історичних наук, професор **Володимир Задорожний**; кандидат історичних наук, доцент **Василь Мельник**; **Володимир Огар**; доктор історичних наук, професор **Василь Худанич**

ISBN 966-7242-38-2

© В. Мельник, Р. Офіцинський,
упорядкування, 1998

6. "... енергійний, тугий здоров'як, з монгольськими вузькими очима, кидався вліво і вправо, рішучий, рвучкий, запальний".

7. "Довгообраз, білолиця, з прижмуреними великими очима... туга корона коси під беретом..."

8. "... невтомний жартун, з пишними лукавими вусами, закрученими вгору, як два добрі баранячі роги".

9. "Потемнілий, зарослий, не молодий уже, як раніше, а якось одразу наче постарілий. Весь – мов худе, смагляве, мускулисте пасмо. Міцно, мов назавжди, стиснуті губи. Сухий антрацитовий блиск в запалих очах. Голова спущена на груди, плечі гостро підняті, наче лежать за ними втомлено складені крила".

Таку перевірку знань можна проводити після вивчення творів будь-якого письменника, але слід пам'ятати, що уроки літератури покликані вчити учня мислити, висловлювати власну точку зору, погоджуватися або не погоджуватися з автором, вони повинні формувати монологічне мовлення учня.

Звичайно, не все, що відбито у статті, є однозначним. І тут, на мою думку, відіграє значну роль учительський досвід, уміння подати тему Великої Вітчизняної війни так, щоб учні могли проїнятися правдивими причинами наших поразок і джерелами наших перемог. Так, багато чого говорити важко, але правда не повинна нас принижувати. Тільки правдою живе справжня література.

У цій статті наголошено на творах не всіх письменників, які осмислюють Велику Вітчизняну війну в контексті сьогодення, але й названі переконливо засвідчують багатство способів художнього відтворення героїки боротьби нашого народу з фашизмом.

**В.А.Офіцинський, здобувач
кафедри історії України УжДУ**

ДІЯЛЬНІСТЬ "ОБ'ЄДНАННЯ ПРАЦІ УКРАЇНСЬКОГО СТУДЕНТСТВА" ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЖУРНАЛУ "СТУДЕНТСЬКИЙ ПРАПОР" (1943–1944)

Проблему українського студентського життя та руху, його організаційних форм можна з усією відповідальністю віднести до розряду маловивчених в українській історіографії. Незважаючи на те, що студентство в со-

ціальній структурі населення становить, як правило, незначний відсоток, але його роль у зв'язку з високою мобільністю на певних етапах історичного розвитку надзвичайно зростає. Розглядаючи проблему українського студентства в історичній ретроспективі, особливу увагу варто зосередити на його організаційних засадах та ідейних основах.

Зародження організованих форм українського студентства на теренах Східної Галичини, очевидно, пов'язане з діяльністю Маркіяна Шашкевича. Однак ідейний рух, започаткований лідером "Руської трійці", не набув такого широкого розмаху, як в інших слов'янських народів під владою Австрійської імперії. Лише весною 1861 р. у Львові виникло перше українське академічне товариство "Січ". Після його розпаду у 1870 р. виникають два студентські товариства – "Академічна бесіда" та "Академічний кружок". Головні зусилля українського студентства були спрямовані на боротьбу за українську мову та український університет. Початок ХХ століття в українському студентському русі Східної Галичини наповнений студентськими демонстраціями у Львівському університеті, голодуваннями, арештами, тюрмами.

Початок Першої світової війни українське студентство Галичини зустріло масовими зголошеннями до Легіону УСС. 20–30-ті роки знаменуються процесами кристалізації національного обличчя східногалицького українського студентства на засадах національної ідеї. Характерною ознакою студентського життя між двома світовими війнами було створення студентських організацій, зокрема Союзу українських студентських організацій у Польщі (СУСОП). На другій Краєвій студентській конференції, що відбулась у грудні 1930 р., на якій були присутні представники від студентів Львова, Кракова, Познані, Варшави, прозвучав заклик відмовитися від боротьби за українські вищі навчальні заклади, оскільки "в розвитку історичних подій справа Українських Високих Шкіл раніше чи пізніше вирішиться з вирішенням цілості української проблеми"¹. Згідно з прийнятим на конференції рішенням, почав виходити студентський журнал "Студентський вісник".

Як бачимо, на час вибуху Другої світової війни українське студентство мало певні організаційні форми, що проявлялись у створенні студентських організацій, проведенні студентських форумів, друкуванні студентської періодици.

Передумови виникнення "Об'єднання праці українського студентства". Початок Другої світової війни знаменував собою якісно новий етап організованого українського студентського життя. Вибух війни застав весь

актив українського східногалицького студентства у польських тюрмах, оскільки всі учасники Сьомої Краєвої конференції Союзу українських студентських організацій (СУСОП), що відбулася у березні 1939 р., були заарештовані польською окупаційною владою і опинилися за ґратами². З падінням польської держави та окупацією Східної Галичини більшовицькими військами близько 600 українських студентів у вересні 1939 р. опинилися на захід річок Сян та Буг, тобто на окупованих нацистською Німеччиною територіях Польщі, перетворених згодом на Генеральну Губернію у складі Великонімеччини. Це були, як правило, студенти, які навчалися у німецьких вузах, а також втікачі з територій, окупованих військами Радянського Союзу. Всі вони отримали право продовжити навчання у німецьких університетах Рейху та Протекторату. Однак у зв'язку з фінансовими труднощами скористатися цим правом зуміло лише незначне число українських студентів. Правда, варто зазначити, що значну допомогу студентству надавала Комісія допомоги українському студентству, що діяла як орган УЦК³.

З початком німецько-радянської війни у липні 1941 р. в Східній Галичині в умовах нацистської окупації краю розпочався процес становлення української вищої освіти. Організаційною формою українського студентства в перші місяці німецького окупаційного режиму став Союз українського студентства, що ставив метою об'єднати всіх українських студентів краю в одну організацію (СУС)⁴. Однак на початку 1942 р. Союз українського студентства влився до складу Українського краєвого комітету, де вже існував орган, який опікувався українськими студентами – Комісія допомоги українському студентству (КоДУС), що надавала різного роду підтримку студіюючій молоді.

Український центральний комітет та Український крайовий комітет були, фактично, єдиною реальною силою, на авторитет і матеріальну підтримку якої міг спертися український студент в умовах воєнного лихоліття. Поза межами цих українських установ, що представляли інтереси українського населення перед окупаційною владою, будь-які форми організованого українського студентського життя були неможливі. Як зазначив провідник УЦК В.Кубійович, завдяки діяльності УЦК українці мали свої гімназії, молодіжну організацію і лише в Галичині (з усіх окупованих нацистами українських земель) діяли вищі навчальні заклади⁵.

Утворення "Об'єднання праці українського студентства". У зв'язку з ліквідацією в лютому 1942 р. Українського краєвого комітету і поширенням діяльності Українського центрального комітету на територію Східної Галичи-

ни, змінами в системі вищої освіти в краї на місці Союзу українського студентства постало "Об'єднання праці українського студентства" (ОПУС).

Як повідомляв журнал "Студентський прапор", орган ОПУСу, з відкриттям вищих навчальних закладів або, за тодішньою термінологією, фахових курсів у Львові навесні 1942 р. проблема організації українського студентства краю стала на порядок денний. Провідник УЦК В.Кубійович 15 червня 1942 р. затвердив статут студентської організації "Об'єднання праці українського студентства" (ОПУС)⁶. Головою новоствореної організації став Богдан Лончина. Установче засідання ОПУСу відбулося 24 червня 1942 р. у Львові, на якому обговорено всі поточні справи, пов'язані з утворенням об'єднання, визначено мету діяльності.

Головні зусилля "Об'єднання праці українського студентства" з перших днів його діяльності були спрямовані на реєстрацію та згуртування всіх українських студентів на терені Генеральної Губернії, надання їм моральної та матеріальної допомоги і опіки, а також виховання їх як майбутніх активних громадських діячів. Зокрема, зазначалось у студентському журналі, ОПУС мав дбати, щоб: 1) українські студенти добре студіювали та поглиблювали свої знання; 2) всебічно пізнавали свою та чужу культуру; 3) готували себе до того, щоб згодом зайняти вищі ступені в українському суспільному житті і вміти керувати цим життям.

"Студентський прапор" – орган ОПУСу, його ідейні засади. Друкованим органом "Об'єднання праці українського студентства" став двомісячник "Студентський прапор", редактований головою ОПУСу Богданом Лончиною. Всього вийшло 11 чисел (1–6 у 1943 р., 1–5 у 1944 р., причому останній, здвоєний номер 4–5 вийшов у Кракові, оскільки Східна Галичина стала ареною бойових дій). Визначаючи мету та завдання студентського журналу, редакційний колектив у першому номері, що вийшов в липні 1943 р., зауважив: "Студентський прапор" побачив світ в умовах, коли "над цілим світом шаліє хуртовина, що має провидгляд нового політичного обличчя світу: зустрілися не лише дві армії чи дві держави, але й дві суперечні собі ідеї, суперечні так практичними виявами, як і догматичними світоглядними засадами. А сливе в самій середині цього величезного пожарища опинилась наша дорога Батьківщина". Незважаючи на важкі обставини воєнного лихоліття, видання студентського журналу стало актуальним не тому тільки, що в історичних умовах, які склалися, українське студентське життя не завмерло (навпаки, кількість українських студентів у Галичині, на територіях Рейху помітно збільшилася), а, у першу чергу, у зв'язку з тим, що виникла

реальна можливість чисельно збільшити верству інтелігенції, брак якої постійно відчувало українське суспільство.

Не заперечуючи ролі фахових студій, ваги пізнання чужини, західноєвропейської культури, першочерговим завданням, заради чого і створено "Студентський прапор", редакційний колектив визначив тісний та безпосередній контакт з суспільно-громадським життям, з якого "власливо студентське життя виростає й черпає соки для свого духовного розвитку". Крім цього, наголошувалося, що студентство як певний фактор у громадському житті Галичини відіграло неабияку роль. В інших народів динаміка студентського життя лише в невеликій мірі впливала на суспільно-громадські процеси, оскільки в них існував державний апарат, широкий прошарок освіченої національної інтелігенції, а також, що не менш важливо, сформована верства національної еліти, які спрямовували громадське життя.

Активність східногалицького українського студентства визначалась, у значній мірі, тим фактом, що українська інтелігенція краю, яка складалася головним чином з чиновників, хоча і була в центрі громадського життя і брала в ньому активну участь, проте ролі "суспільного духовного мотора" не відіграла або відіграла в дуже малій мірі. Отже, редакція ставила перед собою завдання, "не відриваючись від громадського ґрунту, а навпаки, шукаючи з ним щораз сильнішого і глибшого зв'язку, відбудувати студентське вогнище, усунути ідейну розгубленість студентства, прискіпити кристалізаційні процеси в його способі думання".

На сторінках "Студентського прапора" допитливий студент, крім актуальних питань студентського життя, знаходив обширний матеріал з історії студентського руху, національної історії, історії розвитку науки і техніки, історії української літератури, історії вищої освіти. Важливе місце серед публікацій студентського часопису займають статті світоглядно-філософського спрямування. Це, в першу чергу, статті-дискусії П.Ісаєва та Г.Корчинської з проблеми ідеалістичних та матеріалістичних напрямів у філософії, статті Б.Лончини "Сучасне українське студентство, його завдання і праця", Д.Козія "Волюнтаризм", стаття невідомого автора "Український студент шукає світогляду (Практичні вказівки і пояснення)", котрі сприяли формуванню в українських студентів переконання, що лише оперта на сильну інтелектуальну основу українська нація має перспективу в майбутньому. Розширено світогляду студентства сприяли опубліковані на сторінках журналу твори українських письменників Т.Осьмачки, М.Драй-Хмари, Є.Маланюка, а та-

кож різного роду рецензії та відгуки на новинки художньої та наукової літератури.

Характеризуючи будь-яке періодичне видання, особливо воєнної доби, варто мати на увазі, що поряд з безперечними досягненнями існують певні упущення. Характерною рисою українських періодичних видань, передусім журнального типу, було відносно обмежене число авторів. Це стосується як легальної, так і підпільної української періодики. Щодо “Студентського прапора”, то вже в перші місяці появи йому надавали, безперечно, важливого значення. Виступаючи перед активістами українських студентських громад та первинних організацій ОПУСу 25 листопада 1943 р., на зборах, присвячених студентським друкованим органам, а саме “Студентському прапорі” та “Вісникові ОПУСу”, Богдан Лончина як головний редактор звернув увагу, що видання та редагування “Студентського прапора” стикається з великими труднощами через недостатню співпрацю студентського загалу з редакцією. І наголосив, що між студентством та його друкованим органом мусить існувати найтісніший контакт, обмін думками. Лише тоді журнал може виправдати своє завдання бути ідейним натхненником, інформатором студентського життя, його праці, спонукатиме до активних дій⁸. Крім цього, на зборах прозвучали зауваження щодо обмеженості тематики, відсутності достатньої літературної частини, невеликої кількості статей ідеологічно-світоглядного характеру.

Що ж до “Вісника ОПУСу”, то дискусія з цього приводу, започаткована інженером М.Корчинським, засвідчила: видання виходить в обмеженій кількості для членів ОПУСу, має на меті показати духовне життя студентства, а також служити своєрідним зв’язком між проводом ОПУСу та студентським активом. Головним недоліком “Вісника ОПУСу” була затримка з публікацією матеріалів, як наслідок, вони втрачали свою актуальність і, відповідно, інтерес читача.

Однак, попри всі світла і тіні, студентські періодичні видання ОПУСу були в центрі подій студентського життя краю, несли йому максимально можливу інформацію, в умовах нацистської окупації краю сприяли формуванню і становленню його громадянської позиції, готували до ролі провідної верстви українського суспільства. Про це свідчив високий відсоток українського студентства в усіх течіях національно-визвольних сил у Східній Галичині. Як підтвердження вище сказаного, варто навести повідомлення на сторінках “Студентського прапора” про виїзд зі Львова на військовий вишкіл двохсот українських студентів – добровольців Дивізії СС “Галичина”⁹.

Ідейно-теоретичні засади діяльності ОПУСу. Визначальною, базовою основою діяльності “Об’єднання праці українського студентства” були ідейно-теоретичні статті голови ОПУСу Б.Лончини, опубліковані на сторінках “Студентського прапора”, а також виголошені на студентських зборах, конференціях, засіданнях активу, а також статті В.Рудка, Б.Ольхівського, Володича.

Визначаючи завдання практичної діяльності українського студентства, Б.Лончина в статті “Сучасне українське студентство, його завдання і праця” зауважив, що від того, наскільки український народ зрозуміє сенс епохи, в якій живе, і витворить тип українця, здатного впливати на обставини життя, залежатиме його становище в нових умовах дійсності. Українські студенти – це та частина українського суспільства, яка, здобуваючи знання та фах, готується зайняти найважливіші та найвідповідальніші посади, взяти на себе провід національного життя¹⁰. Якщо вони зможуть за час навчання добре підготуватись до реалізації поставлених перед ними завдань, їх чекає успіх, якщо ж ні – накличуть на свій народ горе та руїну.

В основу виховного ідеалу голова ОПУСу поклав плекання духу і тіла, всебічну освіту на фаховій основі: “Передусім праця українського студента повинна піти у двох напрямках: в напрямі розвитку духа і в напрямі розвитку тіла. По-друге, праця українського студента повинна бути всебічна. Треба працювати інтенсивно в своїй фаховій ділянці, щоб її добре опанувати і стати добрим фахівцем у ній”. Крім цього, український студент, покликаний брати активну участь у громадському та суспільному житті, повинен готувати себе до громадської роботи: “Найбільше наше завдання в суспільній ділянці як майбутніх провідних діячів серед українського народу – це тісний зв’язок з нашим громадським життям та громадським ґрунтом”. Важливою складовою роботи українського студентства над собою були заняття спортом як індивідуально, так і в складі спортивних організацій: “Український студент мусить пам’ятати, що український народ потребує здорових, фізично сильних людей, бо тоді і весь народ буде здоровий і сильний”. Визначивши головні напрямки діяльності українського студентства, Б.Лончина визнав ситуацію в середовищі української студіюючої молоді незадовільною. Але причин для зневіри не було, бо, на думку молодіжного лідера, поняття молодість і зневіра – несумісні.

В основу статті Б.Лончини “Чи дійсно криза?” лягли матеріали дискусії на 1-му Загальному з’їзді членів ОПУСу. Голова організації українських студентів на основі аналізу ситуації, що склалася в середовищі українсько-

го студентства, робить оптимістичний висновок. Кризи в середовищі українського студентства не існує, адже криза – це зневіра в попередні ідеали, в попереднє життя. Нема жодних підстав вважати кризою пошуки українським студентством нових організаційних форм у нових історичних умовах, шукання нових шляхів розвитку: “Сьогоднішнє студентство знаходиться в періоді творчого шукання нових організаційних форм та нового ідейного змісту, воно знаходиться на початку нового організаційного життя”¹¹.

Виносячи проблему кризи студентського організованого життя на сторінки “Студентського прапора” саме на початку навчального року, голова ОПУСу, головний редактор студентського двомісячника зауважив, що переслідував подвійну мету: 1. Дати змогу українському студентству ясно усвідомити ситуацію, в якій воно знаходиться, та повернути йому віру в свою позитивну вартість та власні сили. 2. Заохотити його до постійної й витривалої праці над собою та спонукати до найкращого використання цілого академічного року.

Василь Рудко торкнувся проблеми засвоєння студентами досягнень світової цивілізації в усіх сферах життєдіяльності. Він практично продовжив тему, підняту Б.Лончиною у першому числі журналу. Зроблено висновок, що традиційна нехоть українців до чужини, хоч добре зрозуміла на тлі їх історичної долі, є, в своїй основі, реакцією скривдженого та ошуканого брата і не відповідає національним інтересам. Проте нема сильного рідного без поважного ставлення до чужини: “Конфронтація рідного й чужого, як двобічне відношення, є одним із елементарних вимірів нашого життя. У цій конфронтації ... пізнаємо щойно, відкриваємо себе. Проломити вікна в широкий світ великого життя – це одне з перших завдань сучасного молодого покоління”¹².

Із закликом до гармонійного розвитку душі та тіла українського студента звернувся автор статті “За красу і силу”, що сховався за псевдонім Володич. На його погляд, суспільство сподівалося від українського студентства готовності очолити культурно-національне життя на шляху українського народу до кращого майбутнього. На місце пересічного, сірого та кволого типу студента повинен прийти “немов із бронзи вилитий тип українського студента як символ гармонії між фізичними й духовними вартостями людини”¹³.

Як бачимо, ідейно-теоретична діяльність ОПУСу, його провodu була спрямована на формування нового типу українського студента, озброєного глибокими фаховими знаннями, національно-свідомого, готового до праці

на суспільно-громадській ниві, задля реалізації завдань, що стояли на порядку денному життя українського суспільства.

Практична діяльність ОПУСу. “Об’єднання праці українського студентства” як установа в структурі Українського центрального комітету було покликане, у першу чергу, представляти інтереси українського студентства Генеральної Губернії перед німецькою окупаційною адміністрацією, сформувати організаційну структуру української студіюючої молоді. В організаційну структуру ОПУСу входили окремі студентські громади, кількість яких визначалась числом вищих навчальних закладів Львова. Діяльність ОПУСу на час його виникнення поширювалася на всі шість студентських громад: 1) медичну громаду, 2) громаду студентів політехніки, 3) громаду українських студентів агрономії, 4) громаду українських студентів ветеринарії, 5) громаду українських студентів фармації, 6) громаду українських студентів лісової інженерії. При ОПУСі існував також гурток студенток. Проблема фізичної підготовки та здоров’я студентів вирішував Український студентський спортивний клуб. ОПУС також опікувався студентською домівкою на вулиці Анни, 1/1, де знаходилася невелика студентська бібліотека, а також часописи та журнали, якими користувалися українські студенти¹⁴.

Як уже зазначалось, ОПУС поширив свою діяльність на всі вищі навчальні заклади Львова з часу відновлення їх роботи. За повідомленням “Студентського прапора”, з початком навчального року у Львівській політехніці (Технічні фахові курси) покладено початок організованому студентському життю. 18 травня 1942 р., у перший день навчання за студентські лави сіли 300 українських студентів-техніків. З появою ОПУСу організована Союзом українського студентства секція техніків “Основа”, що об’єднувала в своїх рядах лише близько 30 студентів політехніки, переорганізувалась у “Громаду студентів політехніки”, яка на 31 липня 1943 р. нараховувала 368 студентів, що становило близько 90 відсотків загалу українських студентів-техніків. Той факт, що майже весь склад секції техніків Союзу українського студентства влився до складу ОПУСу, позитивно вплинув на діяльність новоствореної “Громади студентів політехніки”, оскільки на час початку діяльності студентських громад інших вузів (липень 1942 р.) “Основа” вже вела активну діяльність, спрямовану на консолідацію та активізацію студентського життя вузу¹⁵.

Діяльність “Громади студентів політехніки “Основа” була зосереджена на організації та активізації студентського середовища, спираючись на

попередні традиції. Перші кроки організованого студентського життя політехніки зіткнулись з певними труднощами, зокрема, доводилось практично починати з нуля. Старших студентів, які брали участь у довоєнному студентському житті, було дуже мало, студенти молодших курсів не мали досвіду участі в суспільно-громадських справах. До всього цього долучались обставини воєнного лихоліття, які, безперечно, сильно впливали на психіку студіюючої молоді.

Але все-таки ОПУС зумів у критично стислий час залучити у свої ряди практично весь студентський загаль політехніки, а також спрямувати його діяльність в організоване русло. Якщо 31 липня 1942 р. "Основа" нараховувала в своїх рядах 146 студентів, то через рік, 31 липня 1943 р., вона об'єднавала 368 членів, тобто 90 відсотків українських студентів-техніків. Протягом 1942 р. "Громада студентів політехніки" провела 7 загальних засідань членів "Основи", 3 наукові реферати, 6 організаційних засідань окремих факультетів, 4 інформаційні наради з студентами перших курсів. Крім того, покладено початок власній бібліотеці (500 томів), видано довідник для вступників, створено науковий авіаційний гурток, два допоміжні курси (нарисної геометрії, математики), проведено 4 спортивних походи, сектор культурно-освітньої праці налагодив зв'язки з міським "Українським освітнім товариством" (УОТ).

З метою активізації діяльності "Основи" на початку березня 1943 р. відбулась її певна переорганізація. Було поновлено актив громади за рахунок залучення активних учасників організованого студентського та суспільно-громадського життя. Оновлена структура "Громади студентів політехніки" включала в себе п'ять рефератів (секцій): 1) організаційний реферат в складі п'яти представників факультетів та дев'ятнадцяти зв'язкових, технічного відділу, домівкаря; 2) фаховий вишкіл з трьома науковими гуртками (летунський, радісвий, автомобільний), відділами фахової літератури; 3) культурна комісія з відділами: а) зовнішньої праці (УОТ), б) пресовим, в) мистецько-самодіяльним, г) комісія пропаганди; 4) спортивний реферат; 5) секретаріат.

Переорганізація позитивно вплинула на подальшу діяльність "Основи". Не враховуючи щотижневих загальних засідань, майже щоденно відбувалися в студентській домівці заняття якогось гуртка (у липні 1943 р. студенти "Основи" отримали в приміщенні "Об'єднання українських інженерів" на вулиці Агори, 9/3 одну кімнату, де проводили збори і засідання та чергували з половини шостої до восьмої години). Пересічне число присутніх сягало, наприклад, у квітні 1943 р. 40 осіб.

Дати українському суспільству не тільки добрих лікарів-фахівців, але й свідомих активних громадян – такою була мета діяльності "Медичної громади". Вона спиралась на довголітні традиції організованих форм життя студентів-медиків і розпочала свою діяльність в червні 1942 р., маючи завдання охопити своїм впливом 600 українських студентів-медиків. Від початку існування "Медична громада" проводила свою діяльність через українознавчу, наукову, мовознавчу секції. Крім того, існував драматичний гурток, хор у складі 34 чоловік, а також реферат жіночих справ і преси¹⁶.

"Громада студентів ветеринарії" оформилась у липні 1942 р. на основі секції студентів ветеринарії, що існувала при СУС. Спочатку діяльність "Громади українських студентів ветеринарії" була млявою. Але на літо 1943 р. вона охопила своїм впливом майже 100 відсотків українських студентів-ветеринарів. Протягом року громада провела загальні збори студентів, товариські вечори, культпоходи, поминальні служби, виступи хору, надала матеріальну допомогу студентам, упорядкувала фахову ветеринарну бібліотеку¹⁷.

14 жовтня 1942 р. розпочала свою діяльність "Громада українських студентів агрономії" в Дублянах. Оскільки було неможливо об'єднати студентів другого року навчання, що навчались у Львові, 19 листопада 1942 р. створено "Агрономічну громаду" у Львові як філіал "Громади українського студентства агрономії". Причому голова студентської організації перебував у Дублянах, а його заступник у Львові.

Оцінюючи діяльність "Громади українського студентства агрономії", "Студентський прапор" зробив висновок про слабкість організованих форм студентського життя у цьому вузі. Переважна більшість студентів була поза межами впливу громади, що негативно позначилось на її діяльності. Зокрема, не проведено жодного заходу, присвяченого світоглядним проблемам, мінімальною була участь студентів у суспільно-громадському житті¹⁸.

У полі особливої уваги проводу ОПУСу була "Громада українських студентів фармації", що постала 3 липня 1942 р., оскільки за часів польської окупації кількість українських студентів була обмеженою. Польська влада практично заборонила прийом на аптекарські відділення українців. Головним напрямом діяльності "Громади українських студентів фармації" було спонукати всіх студентів фармації продовжити студії, розпочаті в роки передвоєнної окупації краю більшовиками, маючи на увазі велику недостачу фармацевтів-українців¹⁹.

У зв'язку з переорганізацією навчального плану, скороченням студій до двох років, через цілоденні фахові заняття (теоретичні і практичні), а також той факт, що студенти старших курсів опинились безпосередньо перед випуском, організоване життя студентів-аптекарів носило обмежений характер. І все ж таки студенти фармації провели святкові збори, присвячені пам'яті Лесі Українки, чайний вечір у світлиці УЦК, прибутки від якого пішли на допомогу найбільшому студентству. Виголошено також доповідь "Відродження". Крім цього, організовано хор та наведено зв'язки з аптекарськими колами.

Наймолодшою студентською громадою в складі ОПУСу була "Громада українських студентів лісової інженерії", що розпочала свою діяльність лише в листопаді 1942 р. на прохання студентів лісової інженерії, які до того часу входили до складу "Громади українських студентів політехніки "Основа". У зв'язку з тим, що деканат лісової інженерії відокремлено від політехніки і на його основі утворено Інститут лісової інженерії, студенти новоствореного вузу проявили ініціативу і створили власну громаду на чолі з Зеноном Литвинком²⁰. Підсумовуючи результати діяльності "Громади українського студентства лісової інженерії" (ГУСЛІ) за перші шість місяців існування, "Студентський прапор" засвідчив, що, пройшовши успішно організаційний етап, вона "поволі стає на шлях твердої праці".

З метою залучення до громадської роботи якомога більшої кількості студенток поряд з "Жіночою секцією", що діяла в структурі УЦК, в ОПУСі було організовано "Гурток студенток-медичок" на чолі з З. Черногою. Гурток здійснював суспільну опіку, вів культурно-освітню роботу, організовував спортивне життя українських студенток, провів конференцію на честь Наталі Кобринської, піонерки жіночого руху в краї, а також проводив заняття санітарних курсів²¹. Підсумовуючи наслідки діяльності студенток, журнал зауважив: "Так виглядала праця Гуртка студенток. Хай же вона буде достатньою відповіддю всім тим, що сумнівалися в доцільності існування такого гуртка... На наших очах мчать поїзди робітників на чужину, до нас долітають звідусіль вістки про маси полонених українців і їхню долю, ми бачимо власними очима безконечну кількість сиріт, хворих, вбогих не з власної вини, бачимо, як нужда, недуга й голод заглядають до хат наших найближчих. Чиє серце зареагує на все це, коли жіноче спатиме?... Саме тепер наспів час для інтенсивної організованої праці жіноцтва".

Питання організації українських студенток, підготовки їх до активної громадської діяльності було в центрі уваги "Студентського прапора". В од-

ній із публікацій зазначалось, що українська студентка стає масовим явищем у вищих навчальних закладах, перестає бути "випадковою появою, яка являється тільки вряди-годи і яка несе тільки особисту відповідальність за своє ставлення до науки чи громадського життя"²². Досить часто студентки не в силі були усвідомити того факту, що вони є органічною частиною студентського руху, а їх зусилля повинні спрямовуватись у бік активної участі у громадському житті організованого студентства, українського суспільства в цілому.

Органічною частиною ОПУСу був студентський хор "Бандурист", що увійшов до складу студентського об'єднання в липні 1942 р. (диригент Микола Колесса, голова Іван Вересюк, пізніше Тарас Ганушевський). Хор щоденно співав у церкві Святого Преображення на Службі Божій, на Зелених Святах²². При хорі існувала бібліотека з 3000 примірників нот. "Бандурист" сприяв згуртуванню чоловічого співацького активу, виховував у ньому високу музичну культуру та пропагував її серед студентів.

"Студентський прапор" не залишив поза увагою "Академічного дому" (студентського гуртожитку), в якому на початку II семестру проживало 110 студентів і який був предметом заздрості тих студентів, що проживали на приватних квартирах. Бурсаки (так називали мешканців "Академічного дому") мали можливість користуватись електричним світлом і центральним опаленням. Але не тільки цим славився студентський гуртожиток. Під опікою ОПУСу він став одним із осередків студентського життя, продовжуючи довоєнні традиції, коли "Академічний дім", де проживало декілька десятків студентів, був чи не найбільшим центром студентського життя²³.

Однією із важливих форм діяльності ОПУСу було проведення загальних студентських з'їздів та конференцій. Головною метою першої студентської конференції, що відбулася 8–9 листопада 1942 р., було вияснити стан справ та ситуацію в українському студентському середовищі з часу відкриття українських вищих навчальних закладів та організаційного оформлення студентського життя в рамках ОПУСу. Результатом роботи конференції стало розширення центрального проводу ОПУСу організаційним та суспільним відділами, створення студентської бібліотеки, вирішення питання стосовно приміщення для студентського об'єднання, організації доповідей, дискусійних вечорів, інших заходів, а також надання матеріальної допомоги студіюючій молоді та належного фізичного виховання студентства²⁴.

Звіти про діяльність українських студентських громад засвідчили її різноманітний та неоднорідний характер. Загальним недоліком була відсут-

ність студентів гуманітарного профілю (філософія, право, історичні науки), що негативно позначилося на суспільно-громадській активності “Об’єднання праці українського студентства”. Найслабше з організаційного боку, відзначалось на конференції, поставлена робота організації українських студентів агрономії у Львові, які “працювали скоріше одиницями, ніж більшою кількістю членів”.

Важливим етапом в організованій діяльності став і Загальний з’їзд членів “Об’єднання праці українського студентства”, що проходив 3–4 липня 1943 р. в новому приміщенні ОПУСу на площі Ринку, 29/11 у Львові. На ньому було підведено підсумок суспільно-громадської діяльності української студіюючої молоді в умовах воєнного лихоліття протягом першого року існування ОПУСу²⁵.

Крім делегатів від студентських громад, у з’їзді взяли участь члени центрального проводу ОПУСу, представники окремих організацій ОПУСу, а саме Українського студентського спортивного клубу, студентського хору “Бандурист” та гуртка студенток. Всього в роботі з’їзду взяли участь 115 осіб.

Відкриваючи студентський форум, голова ОПУСу Б.Лончина привітав почесних гостей: заступника провідника УЦК К.Паньківського, голову Комітету допомоги студентству професора Ю.Полянського, голову Сеньйорату професора А.Ластовецького, голову Спілки праці українських наукових робітників професора Е.Перхоровича, академічного душпастиря о. Кучабського, представника Українського видавництва доктора Шлимкевича, представника студентського товариства філіалу НОУС “Чорноморе” в Бреславі. Далі Лончина зачитав послання провідника УЦК В.Кубійовича, який в силу певних обставин не зміг прибути на з’їзд, де, зокрема, зазначалось, що першим практичним наслідком студій української молоді буде ріст чисельності українського населення міст та перетворення їх на центри українського національного життя.

Однак захоплення лише цією стороною справи містило в собі небезпеку духовного збіднення українських фахівців. Тому головним завданням українського студентства було налагодження зв’язків з духовним життям нації. Специфіка становища та призначення українського студентства полягали в тому, що вони “повинні стати не лікарями, а українськими лікарями, не інженерами, а українськими інженерами, не спеціалістами, а українськими спеціалістами. Тільки озброєні фаховим знанням та заякорені в українській духовній культурі станемо повноцінними членами провідної верстви”.

Діяльність українських студентів в роки війни не залишалась поза увагою української греко-католицької церкви. Митрополит Андрій Шептиць-

кий, прийнявши напередодні 1-го Загального з’їзду членів ОПУСу представників студентського проводу, ознайомився з метою студентського форуму. А в день з’їзду надіслав спеціального листа з привітанням, найкращими побажаннями та божим благословенням всім учасникам.

Визначаючи характер з’їзду, голова ОПУСу Б.Лончина підкреслив, що метою форуму є “спонукання українських студентів до творчої акції, побудити його до змагання за досягнення щораз вищих форм організаційного і духовного росту”. Позитивну реальну користь мала принести не сама критика чи ствердження фактів, хоч вони є необхідними елементами праці, а конкретна справа, “чин”. Тому голова ОПУСу закликав оцінювати значення з’їзду не безпосередньо після його закінчення, а за наслідками діяльності студентських організацій протягом року. Одним із таких головних результатів стала організаційна єдність українського студентства. Звідси, зауважив Б.Лончина, і гасло 1-го Загального з’їзду членів ОПУСу: “Наша сила в єдності і зорганізованості”.

Із звітами про діяльність студентських громад у вищих навчальних закладах на студентському форумі виступили: від імені 471 члена “Медичної громади” прозвітував її голова Ю.Лесик, від імені 402 членів “Громади студентів політехніки” – Р.Галібей, від імені 87 членів “Громади українських студентів агрономії” (м. Дубляни) – В.Осташевський, а від членів “Громади українських студентів агрономії” (м. Львів) – М.Шарко, від імені 119 членів “Громади українських студентів ветеринарії” – Е.Лужецький, від імені 104 студентів фармації – О.Буката і про діяльність “Громади українських студентів лісової інженерії” (80 членів) звітував З.Литвинко. Окрім цього, І.Мандрик зачитав звіт Українського студентського спортивного клубу, що налічував 450 членів. Із звітом про діяльність студентського хору “Бандурист” виступили голова Т.Ганушевський та диригент М.Колесса. Про роботу “Гуртка студенток” доповіла З.Чернега.

Багаті на цифровий матеріал звіти були наочним показником активної і всебічної діяльності всіх громад та організацій ОПУСу, незважаючи на те, що студентське об’єднання переживало етап організаційного становлення. Звіти засвідчили зростання загальної кількості активних членів студентського організованого життя, а також його поширення на ширші верстви українського студентства. Із звіту Центрального проводу делегати з’їзду довідалися, що діяльність секретаріату ОПУСу охоплює 1396 студентів, під його опікою перебувала бібліотека (510 томів).

Із звітом про господарську діяльність ОПУСу виступив відповідальний за цю ділянку роботи М.Паук. Прибутки каси студентського об'єднання, що включали в себе допомогу КоДУСу та внески окремих громад (членські внески, прибутки від заходів), становили за звітний рік 33.002.20 злотих. Витрати центральної каси на 30 липня 1943 р. становили 29.225.41 злотий (адміністративні видатки, бібліотека, студентський гуртожиток, хор, витрати громад). М.Паук відзначив фінансовий бік діяльності громади політехніки "Основа", яка, окрім того, що мала найбільшу суму використання коштів, виявила найвище позитивне сальдо.

Відповідальний за суспільну ділянку праці ОПУСу В.Лемеха зупинився на негативних моментах студентського життя. Загал студентства не виявляв особливої активності ні в науковій, ні в суспільній, ні в спортивній роботі з причин примітивізму світогляду, великої організаційної інертності. Після хвилини мовчання, оголошеної головою ОПУСу Б.Лончиною о 12 годині, оскільки саме в цей час почалася урочиста панахида в храмі Св. Юра в пам'ять жертв більшовицького терору, В.Лемеха, завершуючи свою доповідь, відзначив, що на новому етапі розвитку діяльності ОПУСу головні зусилля необхідно спрямувати на поглиблення змісту та ідеології студентського життя.

Виступаючи на студентському з'їзді, організаційний референт ОПУСу інженер М.Корчинський відзначив, що завершився процес оформлення організаційних структур. Головні зусилля слід спрямувати на зміцнення та удосконалення організаційних основ студентського об'єднання.

На завершення голова ОПУСу Б.Лончина, зупинившись на історії виникнення "Об'єднання праці українського студентства", оцінюючи працю окремих громад, високо відзначив діяльність "Громади українського студентства політехніки "Основа" за впровадження нових форм роботи та творчу ініціативу та хор "Бандурист" за наполегливу працю, що увінчалась високим мистецьким успіхом. Головам "Основи" та "Бандуриста" вручено похвальні грамоти. На пропозицію голови ОПУСу студентське об'єднання приєднало до своєї назви ім'я Адама Коцка, борця за окремий український університет.

Підводячи підсумки роботи з'їзду, центральний провід та делегати від студентських громад дійшли висновку, що перший період в діяльності ОПУСу завершився становленням організаційних форм, а також визначили головні завдання його роботи на наступний період. Зокрема, стверджено, що головною метою студентського об'єднання є виховання студента-суспільника, і

тому робота в цій ділянці повинна йти у двох напрямках: 1) підвищення інтелектуального рівня та фахової підготовки; 2) теоретична та практична підготовка до суспільної діяльності, а також посилення уваги до здоров'я та фізичної підготовки студентства.

Після завершення роботи з'їзду його учасники поклали вінок на могилу Адама Коцка на Личаківському кладовищі.

Аналіз матеріалів, опублікованих на сторінках студентського часопису, дозволяє ствердити значну активність українського студентства, різноманітність форм його діяльності. Про це свідчать не лише з'їзди, конференції, видання студентської періодики, але і факти копіткої щоденної роботи, спрямованої на розширення і зміцнення світоглядних орієнтирів української студіюючої молоді, залучення ширших студентських мас до активної участі у всіх сферах життя.

Основними формами діяльності студентських громад у період між з'їздами та конференціями були: збори; засідання громад; діяльність студентських наукових фахових та розвивальних гуртків; наради; спортивні походи; організація та поповнення студентських фахових бібліотек, що мало надзвичайно важливе значення у зв'язку з браком підручників та іншої необхідної літератури; налагодження зв'язків з громадськими та фаховими українськими організаціями та установами; діяльність драматичних гуртків; хорів; культпоходи; товариські вечори; надання та розподіл матеріальної допомоги студентам; святкові збори, приурочені визначним українцям та пам'ятним датам національної історії; організація фахових курсів; прослуховування доповідей, виголошених відомими українськими вченими та громадськими діячами на студентських зібраннях.

Наприклад, 16 вересня 1943 р. на зібранні членів ОПУСу виступив заступник провідника УЦК, керівник цієї установи в Східній Галичині К.Паньківський з доповіддю, в якій проаналізував становище українського народу в умовах воєнного лихоліття, значення діяльності УЦК, позитивні та негативні моменти в його роботі. Він підкреслив, що зусилля українського народу повинні бути спрямовані на проникнення українського елемента в усі сфери життя краю: господарську діяльність, економіку, торгівлю, адміністрацію, культуру, освіту. 29 вересня 1943 р. студенти прослухали доповідь В.Шаяна "Сковорода в світлі сучасної критики", 6 жовтня – доповідь студента медінституту Лева Заставного "Гайдамацьке повстання 1768 року", 13 жовтня – доповідь Осінчука "Пам'яті професора Маркіяна Панчишина"²⁶.

На зібраннях студентів, що проходили в залі Інституту народної творчості, відомий археолог та історик Я.Пастернак 20 жовтня 1943 р. виголосив доповідь "Княжі городища", видатний український історик І.Крип'якевич 27 жовтня виступив перед студентами з доповіддю "Чорне море в історії України", професор О.Терлецький прочитав 10 листопада доповідь "Роль Галичини в історії України", М.Шлимкевич 18 листопада ознайомив студентську аудиторію з доповіддю "Найважливіші філософські напрямки", професор В.Кубійович, завдяки якому та очолюваному ним Українському центральному комітетові, в значній мірі, стала можливою українська освіта, в тому числі вища, виступив перед студентами як вчений-географ 1 грудня 1943 р. з доповіддю "Українська національна територія"²⁷.

Отже, тематика доповідей, прочитаних для українського студентства, була спрямована на формування, зміцнення та утвердження національної гідності, усвідомлення величч завдань, поставлених перед українською нацією, а також необхідності їх реалізації в нових історичних умовах розвитку.

Звертаючись до українського студентства, редакційний колектив "Студентського прапора" закликав взяти активну участь у студентському авторському вечорі, попередньо надіславши власні літературні твори на адресу редакції – вул. Анни, 1/1 до 30 жовтня 1943 р. Наголосивши на необхідності роботи над собою, піднесенні не тільки фахового рівня знань, але й загальноосвітнього, редакція запропонувала молодому поколінню: "Покажіть, що традиції студентів вам близькі й свої – чейже з наших рядів виходили нові поетичні таланти. Не забувайте, що це буде мірилом нашого розвою, нашого поступу. Заманіфестуйте жадобу добування науки, працюйте над собою. Видвогніть нові поетичні та взагалі письменницькі таланти"²⁸.

Зовнішнім проявом організованості студентського життя було оформлення його ритуальної частини. "Студентський прапор" помістив на своїх сторінках Комунікат ОПУСу № 1, згідно з яким загальнообов'язковим привітом українського студентства було слово "гаразд", відповіддю також "гаразд". Студенти зверталися один до одного словом "друже" або рівнозначним йому "товаришу". Привіт "Слава Україні" і відповідь "Слава" вживалися "у виняткових, поважних та урочистих обставинах"²⁹.

Діяльність ОПУСу, як уже відзначалось, була тісно пов'язана з діяльністю легальних українських структур, що діяли в Східній Галичині в роки нацистської окупації. У першу чергу – з відділами УЦК: Українським освітнім товариством (УОТ) та Комісією допомоги українським студентам

(КоДУС), які, крім ідейно-спрямовуючої, надавали посильну матеріальну допомогу українській студуючій молоді.

За повідомленням "Студентського прапора", Комісія допомоги українському студентству УЦК у Львові під головуванням Ю.Полянського призначила для студентів: медицини 170 стипендій на суму 34.100 злотих у місяць, політехніки 76 стипендій на суму 28.900 злотих у місяць, лісової інженерії 39 стипендій на суму 7.750 злотих у місяць, ветеринарії 37 стипендій на суму 7.450 злотих у місяць, богослов'я 32 стипендії на суму 5.600 злотих у місяць, фармації 17 стипендій на суму 3.550 злотих, театральних студій 9 стипендій на суму 1.500 злотих, що разом склало 530 стипендій на загальну суму 103.200 злотих³⁰. Окрім допомоги українським студентам краю, КоДУС надавав матеріальну допомогу українським студентам за кордоном, виділивши на 1943/1944 навчальний рік 213 стипендій на суму 26.000 рейхсмарок (52.000 злотих), зокрема українським студентам Відня 80 стипендій, Праги – 61, Берліна – 33, Данцігу – 8, Грацу – 8, Мюнхену – 7, Бреслава – 6, Фрайбургу – 2, Йєни, Дітгольдсвальду, Ган.Міндену, Лейпцигу, Геттінгену – по одній.

Загальна сума, надана КоДУСом українському студентству протягом 1943/1944 років, становила 733.155.200 злотих і включала в себе, крім стипендій, одноразові допомоги, утримання студентської амбулаторії, студентського гуртожитку на 110 чоловік, а також двох студентських їдальень, в яких харчувалось 600 студентів. Планувалося відкриття третьої їдальні на 200 чоловік, що обходилося КоДУСу в 1.700.000 злотих на рік.

* * *

Аналіз діяльності "Об'єднання праці українського студентства" за матеріалами його офіційного видання "Студентського прапора" дає підстави стверджувати: в умовах нацистської окупації Східної Галичини після відкриття вищих навчальних закладів розпочався процес відродження організованого життя українського студентства у формі ОПУСу.

Головні зусилля центрального проводу ОПУСу, студентських громад та організацій, значної частини студуючої молоді були спрямовані на залучення студентів до активної участі в суспільно-громадському житті та підготовку їх до майбутньої місії провідної верстви українського суспільства. На це виразно вказує і сама назва студентського об'єднання, що так ада-ло символізує призначення та мету діяльності ОПУСу, адже в перекладі з

латині "опус" – це справа. На справу кращого майбутнього українського народу була зорієнтована вся діяльність студентського організованого життя.

Керуючись принципом об'єктивності, слід зазначити, що відкриття українських вищих навчальних закладів, діяльність українських студентських організацій, вихід студентських періодичних видань в умовах нацистської окупації були можливі лише тому, що існував Український центральний комітет. Він зумів у надзвичайно складних умовах відстояти перед німецькою окупаційною адміністрацією в рамках можливого український національний інтерес і, як засвідчив "Студентський прапор", сприяв розширенню освіченої верстви українського суспільства.

Д Ж Е Р Е Л А

1. Саський І. З минулого студентського життя в Галичині//Студентський прапор. – 1943. – № 5. – С. 18–26.
2. Переломові роки українського студентського життя//Студентський прапор. – 1943. – № 1. – С. 10–13.
3. Львівські вісті. – 1941. – Ч. 82.
4. Об'єднання Праці Українського Студентства у Львові//Студентський прапор. – 1943. – № 1. – С. 30.
5. Кубійович В. Мені 85. – Мюнхен, 1985. – С. 103.
6. Об'єднання Праці Українського Студентства у Львові/Студентський прапор. – 1943. – № 1. – С. 30.
7. Передне слово//Там же. – № 1 – С.3.
8. Студентські відправи//Там же. – 1944. – № 1. – С. 40.
9. Від'їзд перших добровольців СС СД Галичина//Там же. – 1943. – № 2 – 3. – С. 48.
10. Лончина Б. Сучасне українське студентство, його завдання і праця//Там же. – № 1. – С. 10–13.
11. Лончина Б. Чи дійсно криза?//Там же. – № 2–3. – С. 3–8.
12. Рудко В. Шляхи широкі//Там же. – № 4. – С. 1–7.
13. Володич. За красу і силу//Там же. – С. 23–26.
14. Об'єднання Праці Українського Студентства у Львові//Там же. – № 1. – С. 30–32.
15. Рік праці "Основи"//Там же. – С. 32–33.
16. З діяльності "Медичної Громади"//Там же. – С. 33–35.
17. Громада Українських Студентів Ветеринарії "Ватра"//Там же. – № 2–3. – С. 52–53.
18. Громада Українських Студентів Агрономії в Дублянах; Агрономічна Громада у Львові//Там же. – С. 54–56.
19. Громада Українських Студентів Фармації//Там же. – С. 53–54.
20. Громада Українських Студентів Лісової Інженерії (ГУСЛІ)//Там же. – С. 56–57.
21. Гурток студенток//Там же. – № 1. – С. 35–36.
22. На актуальні теми//Там же. – № 5. – С. 45–46.

23. До світлих традицій "Академічного дому"//Там же. – № 4. – С. 40.
24. З діяльності ОПУСу за рік існування//Там же. – № 2–3. – С. 51–52.
25. Загальний З'їзд членів Об'єднання Праці Українських Студентів у Львові//Там же. – С. 42–48.
26. Доповіді на ширших сходинах ОПУСу//Там же. – № 5. – С. 43.
27. Студентські сходи//Там же. – 1944. – № 1. – С. 41–42.
28. Студентський авторський вечір//Там же. – 1943. – № 4. – С. 48.
29. Офіційна частина ОПУСу//Там же. – № 1. – С. 44.
30. Кількома словами//Там же. – № 6. – С. 45.

Р.Петрик, С.Русин, П.Дідик,
учні 11-го класу Ужгородського політехнічного ліцею

ДЕРЖАВА І ЦЕРКВА В УКРАЇНІ (1940–1944 рр.): КІЛЬКА ВАЖЛИВИХ ФАКТІВ

Долю православної церкви в західному регіоні України, паства якої проживала в основному на Волині, визначив розкол 1940 р.: єпископ М.Ярушкевич, котрий очолив філію РПЦ на "возз'єднаних землях", одержав сильного супротивника – єпископа Полікарпа Сікорського з Дубнівсько-Горохівської єпархії, який продовжував вести службу українською, а не церковнослов'янською мовою і відстоював курс на відновлення автокефального українського православ'я.

Окупація України Німеччиною та її союзниками дещо змінила релігійну ситуацію. На зайнятих гітлерівцями землях виникли дві церкви – автономна й автокефальна. У 1942 р. угруповання злилися в єдину Українську Автокефальну Православну церкву (УАПЦ) на чолі з П.Сікорським.

Ставлення німецької адміністрації до релігійного життя в Україні виявлялося у численних інструкціях та циркулярах. У них не передбачалося якихось серйозних перешкод щодо обмеженого впливу православної церкви на маси, однак вказувалося на необхідне недопущення їх до єдності. 18 листопада 1941 р. рейхсміністр Розенберг надіслав рейхскомісару України Котопаді секретні інструкції, в яких наголошував на заборону церквам та сектам займатися політикою і робити заяви. Проте, як і до нацистського нашествия, релігійні діячі не могли залишатися сторонніми спостерігачами того, що діялося навколо них. Частина їх залишалася лояльною до радянської, частина – до німецької влади.